

DOUĂ VECHI CETĂȚI ROMÂNEȘTI

POENARI ȘI DÂMBOVIȚA

— SCHIȚE ISTORICE —

Cetatea dela Poenari, numită în timpul din urmă, prin influență literară, cetatea lui Țepeș-Vodă ¹⁾, e situată în partea cea mai de sus a văii Argeșului, în plaiul Loviștei, 3 km. la nord de satul Căpățâneni (com. Corbeni), unde se deschide trecătoarea ce duce, prin Carpați, în Țara Făgărașului. — Ruinele ei, mărețe și impunătoare încă și astăzi, după cel puțin trei secole dela pustiire, se văd pe culmea unui munte de piatră, înalt de vre-o 400 m., abrupt și deci greu accesibil, ce se ridică în malul Argeșului, tocmai în cheia lui — «la începutul strâmtoării defileului care pornește de aci și ține până în creerii munților» ²⁾.

Tradiția istorică, păstrată în vechia cronică a Țării-Românești, atribuie zidirea acestei cetăți lui Vlad-Vodă Țepeș, care, scrie cronicarul, «au făcut cetatea dela Poenari», iar «pentru o vină mare ce au fost făcutu nui frate al Vladului-Vodă, când au fost în ziua Paștilor, fiind toți orășanii [din Târgoviște] la ospete, iar cei tineri la hori, așa fără veste pre toți i-au coprins. Deci câți au fost oameni mai bătrâni, pre toți i-au înțepat de au ocolit cu ei tot târgul, iar câți au fost tineri, cu nevestele lor și cu fete mari, așa cum au fost împodobiți în ziua Paștilor, pre toți i-au dus la Poenari de au tot lucrat la cetate, până s'au spart toate hainele dupre ei, și au rămas toți despuiați în peile goale» ³⁾.

Intrucât această tradiție are vre-o valoare istorică vom vedea mai încolo. Deo-

camdată reținem aci că, după ea, cetatea dela Poenari, n'ar data de cât de pe la începutul jumătății a doua a sec. XV, timpul domniei lui Vlad-Vodă Țepeș (1456 — 62), ceea ce s'ar părea că se confirmă și prin totala lipsă de mărturii documentare asupra ei până la această epocă. Cu toate astea, ținând seamă de împrejurările de dezvoltare și de organizare ale Țării-Românești, se poate afirma, fără teamă de greșală, că cetatea dela Poenari e cel puțin cu două veacuri mai veche. Căci întemeierea ei stă în legătură cu activitatea de colonizare și organizare a Cavalerilor Teutoni în Țara Bârsei și, dincoace de munți, în așa zisele părți transalpine, unde ei întemeiară Cetatea dela Dâmbovița, despre care deci trebuie să ne ocupăm mai întâi.

* * *

Intr'adevăr, se știe cum acești Cavaleri ai Ordinului teutonic, aduși la 1211 în Țara Bârsei, au înălțat îndată, pentru pază și apărare, în toate părțile donațiunei lor, cinci puternice fortărețe de zid — nu de lemn, precum le prescria diploma de cesiune: castelele dela Brașov (pe Gesprengberg), Râșnov (Rosenau), Codlea (Schwarzburg), Feldioara (Marienburg) și Prejmer-Teliu (lângă apa Târlangalui), acest din urmă purtând simbolicul name de Kreuzburg ⁴⁾. Al șaselea fu ridicat carând după aceea, la Bran (Törzburg), pe stâncă numită a lui Dietrich (Lapis Tyderici), pentru paza pasului carpatin cel mai ușor de trecut și deci mai frecventat în vremile acelea ⁵⁾.

Înainte încă de a. 1222, când regele Andrei II, în urma unui conflict repede aplanat, reîntări drepturile de posesiune ale Teutonilor, augmentându-le stăpânirea «*usque ad Danubium*», aceștia trecură hotarul donațiilor lor dincoace de munți (*ultra montes niviam*), în regiunile Țării-Românești de mai apoi, înălțând și aci castele asemenea celor de acasă. Atunci s'aridicat, în fața trecătoarei Rucărului, pe dealul Orășii, cetățuia dela Podul Dâmboviții⁶). Și tot atunci s'a zidit, în părțile Bazăului, în fața trecătoarei Tătarului, cetatea ale cărei arme se văd pe dealul numit al Cetățuii, în com. Calvini, mai sus de vărsarea Băscăi-Chiojdalui în Bazău⁷).

Documentele vremii menționează în special pe anul din aceste castre ca fiind mai paternic: acel «*castrum munitissimum*», care fu mai întâi atacat de Camani⁸), fără ca să fi putut fi însă luat, și care fu apoi cucerit de Regele Ungariei în primăvara anului 1225, când întreprinse expediția de recuperare a Țării Bârsei din mâinile Teutonilor⁹). La întrebarea ce s'a mai pus: care din cele două cetăți numite (dela Dâmbovița și dela Bazău) trebuie identificată ca acest «*castrum munitissimum*»¹⁰), credem că se poate răspunde: aceea ce se va dovedi ca existentă, cu funcțiune strategică însă, și mai în urmă — cetatea dela trecătoarea Rucărului, numită, după apa lângă care se găsea, a Dâmboviții.

Intr'adevăr, azi nu mai poate fi îndoială pentru nimeni că acel Dragomir, «*castellanus de Domboyka*», care nimici, la sfârșitul anului 1368¹¹), oastea ardeleană a regelui Ladovic I, adusă împotriva lui Vlaicu-Vodă de Nicolae Laczkfi, Voivodul Ardealului, e castelanul, pârcălabul fostei cetăți teatone¹²), ce apare, astfel, după un secol și mai bine, în aceeași funcțiune strategică ca și odinioară. E de presupus deci, că, menținută la început prin stăpânirea ungurească pentru care fusese cucerită, până în vremurile grele ale năvălirii tătare (1241), ea a trebuit să ajungă în posesiunea românească odată cu organizarea celui dintâi Voivodat român în părțile acestea (Argeș-Câmpulung), — în jumătatea a doua a sec. XIII.

În veacul următor, cu întemeierea Principatului a toată Țara-Românească, în timpul luptelor pentru scuturarea suzeranității

ungare, cetatea dela Dâmbovița, păzind drumul pe care oștile ungurești își făceau cale în țară, necesită, de sigur, deosebită îngrijire: ea fu pusă, pre rânduiala cetăților similare de peste munți, sub paza unui castelan, pârcălab. Adevărat că puținătatea mărturiilor timpului scoate la iveală, cum am văzut, numai un singur atare castelan — pe Dragomir dela 1368. E suficient însă pentru a dovedi sistemul militar de întreținere și apărare al cetății.

La sfârșitul sec. XIV veșnicul burg teuton se menționează din nou și anume la 1397, cu prilejul expediției pe care o face Stibor, Voivodul Ardealului, în Țara-Românească, spre a da ajutor lui Mircea-cel-Bătrân împotriva rivalului său Vlad. Acesta, spane izvorul contimporan, bătut și fugărit, s'a fost închis în «cetatea zisă Dâmbovița», unde, după un lung asediu, se predă lui Stibor, care îl duse 'n Ardeal «împreună cu soția, copiii și toată familia»¹³).

Mai apoi, în prima jumătate a sutei a XV-ea, în epoca aprigelor rivalități intestinale pentru domnieși a întinderii puterii turcești dincoace de Danăre, când deci linia de apărare a țării se mută dela nord la sud, de la munte la șes, — cetatea, mai pierzând din importanța-i strategică anterioară, rămase a fi și loc de vamă pentru neguțătorii ardeleni ce intrau și eșiau din țară pe la Bran-Rucăr, cum se constată din privilegiile comerciale acordate atunci (1413, 1421, 1422, 1424 și 1451) de către Domnii Țării-Românești Brașovenilor, cari privilegii, cu toatele — începând dela a cel al lui Mircea-cel-Bătrân din 1413, înouitor și întăritor de așezăminte mai vechi, «dela strămoși» — menționează cetatea Dâmboviții ca ultima stațiune vamală pentru neguțătorii întorși dela Brăila prin Târșor și Târgoviște¹⁴).

În localul pârcălabilor de odinioară steteau acum așadar în cetatea Dâmboviții (**УТ ДЖ-ВОВНИЦЖ ГРАД**) numai slujitori (1413—8) și vameși (1424—7) domnești¹⁵), cari strângeau venituri pe seama domniei, — venituri ce se întrebuințau, de bună seamă, și pentru întreținerea cetății. Se poate ca așezarea vamei aci să se fi făcut pre analogia strămutării de către regele Ladovic I al Ungariei a vamei dela Rucăr (Ruffa Arbor) în castelul Branului¹⁶), care se știe că

a fost stăpânit o bucată de vreme de pâr-călabilii lui Mircea-cel-Bătrân¹⁷), în timpul căruia se menționează pentru întâia oară Dâmbovița cu stațiune vamală.

În timp ce însă cetatea Dâmboviții (de sus) de lângă Rucăr îndeplinea această funcțiune vamală, apare, în a doua jumătate a sec. XV, o altă cetate, a Dâmboviții (de jos) dela Bacurești, — acel «castrum flavii Dombovi-cha», menționat pentru prima oară în scrisorile lui Țepeș către Brașoveni (1460)¹⁸): Cetatea Dâmboviții (градъ Дѣмбовица) din care Ștefan-cel-Mare alungă pe Radul-cel-

dem, el ridică cetatea dela Bacurești, după ce, cum am arătat altădată²²), mai făcuse, tot în această cale a Turcilor, o întăritură în ostrovul de lângă Comana, la jumătatea drumului dintre Giargia și Bacurești, — drum, pe care, se știe, se putea strecura mai cu înlesnire oștile de luptă și cetele de pradă ale păgânilor în Țara-Românească și în Ardeal²³).

De altfel numele de «Dâmbovița» dat și acestei cetăți nu se poate menține. El e dispuțat la început chiar și în armă înlocuit consecvent cu a cel mai firesc de «castrum

Ruinele cetății dela Podul Dâmboviții : întâia vedere.

— După Albumul României de Fot. Niculescu —

Framos (1473)¹⁹) și care cu greșeală a fost identificată cu cea veche a pâr-călabilului Dragomir dela 1368²⁰), căci în sec. XIV Bacureștii nu aveau vreo importanță deosebită.

Această nouă cetate a Dâmboviții a fost, foarte probabil, ridicată de însuși Vlad-Vodă Țepeș. Căci, după ce Turcii se înstăpâniră statornic în cetatea lui Mircea-cel-Bătrân din ostrovul danărean al Giurgiului²¹), bravul înfruntător al oștilor lui Mohamed II, trebui să-și întocmească noi stațiuni strategice în părțile de jos ale țării. Astfel, cre-

(uneori arx) Bakaresth» sau «градъ Бѣсъ-рест», cum se vede din scrisorile Domnilor noștri, adresate Brașovenilor la sfârșitul sec. XV și începutul celui următor²⁴). Din potrivă, cetatea Dâmboviții de sus, dela Rucăr, e numită astfel până târziu: Socotelile Brașovalui însemnează între a. 1539—46 niște «auriquestores»²⁵) chemați dela Dâmbovița (ex. Dombowycza), «înainte de venirea Turcilor și Valahilor»²⁶).

În opoziție cu origina recentă a noii cetăți (novum castrum) de lângă Dâmbovița

de jos—(care de altfel pierdu foarte repede însemnătatea-i strategică: Verancius, în scrierea sa Desitu Transsylvaniae, Mol-

habil însă că pe acea vreme cetatea nu mai îndeplinia nici o funcțiune, fiind părăsită, dărâmată chiar. Căci, zece ani mai apoi,

Ruinele cetății dela Fodul Dâmboviței: a doua vedere.

— Fot. Niculescu; col. Academiei Române —

daviae et Transalpinae, zice că nici nu merită a fi numită ²⁷⁾, iar documentele încă din prima jumătate a sec. XVI nu mai menționează vreo cetate la București) — originea triseculară a vechii cetăți dela Dâmbovița de sus intră în domeniul legendei: poporul o atribui Negralai-Vodă. Totuși conștiința originii sale teutone s'a păstrat și se păstrează în denumirea de Neamțul sau Nemțisorul, ce s'a dat și se dă încă și azi acestei cetăți ²⁸⁾, precum și în toponimicul înălțimii pe care ea se găsește: dealul Sasului ²⁹⁾.

Pentru întâia oară găsim cetatea dela Dâmbovița de sus numită a lui Negra-Vodă la călătorul francez Bongars, care, în cursul călătoriei sale, venind, la 1585, dela Brașov la Târgoviște, după ce străbătu pasul Bran-Rucăr, trecu pe sub cetatea lui Negra-Vodă: chateau de Nigrovoda ³⁰⁾. Pro-

în 1595, Walther—enarând retragerea lui Mihai în munți, după bătălia dela Călagăreni, întru întâmpinarea lui Sigismund Báthory—ne spune că Domnul a ajuns mai în gara munților, unde se văd ruinele cetății lui Negra-Vodă: «in montium quasi fauces, ubi manitae olim arcis Negrawoda Latine Nigra aqua dictae et a Turcis olim demolitae apparent radera, se recipit» ³¹⁾.

Față cu această din armă mărturie trebuie să presupunem că Turcii, spre a-și asigura mai bine drumul în Ardeal prin pasul Rucăr-Bran, despre vreo primejdie ce oricând le-ar fi putut veni din acest loc întărit, au dispus dărâmarea vechei cetăți teutone dela Dâmbovița, ceea ce, credem, s'a întâmplat cel puțin pela mijlocul sec. XVI. — Odată dărâmată și ruinată eaa fost numită, ca toate resturile de atari ruine ale țării, cetatea Negralai-Vodă sau simpla Cetatea Neagră,

eam arată Salzer, care ne informează că, pe vremea sa, în lăuntru ruinelor se afla o bisericuță și locuințe pentru câțiva călugări — deci un schituleț ³²).

O vedere a ruinelor cetății dela Podul Dâmboviții a dat și d-l Cav. Pușcariu în Analele Academiei Române ³³), iar câteva informațiuni asupra stării lor se găsesc în răspunsurile la chestionarul pentru întocmirea inventariului general al monumentelor istorice (1892): înalte de *ca* 4 m., vechile ziduri, de piatră și pământ, sunt dispuse în formă pătrată, pe o suprafață de *ca* 900 m. p. ³⁴). — Evident însă că date sigure și prețioase nu se pot aștepta decât dela săpăturile arheologice ce vor trebui să se mai facă cândva acolo. Căci răposatul prof. Gr. Tocilescu, care, la cererea sa, a fost însărcinat, în 1905, de Comi-

misese, rezultatul cercetărilor sale, atât măcar cât făcuse.

* * *

Revenind acum la cetatea dela Poenari și întrebându-ne: în ce legătură stă ea cu cetatea dela Dâmbovița, deci cu acțiunea de colonizare și organizare a Cavalerilor Teutoni dincoace de munți, trebuie să răspundem: direct, în nici una. Căci această cetate cade în afară de confiniile de așezare și expansiune ale fraților Ordinului lui Hermann de Salza: ea se găsește într'o regiune, care, geograficește, are alte legături cu părțile transcarpatine decât acele prin care, în mod firesc, Cavalerii Teutoni ar fi putut trece din posesiunile lor în părțile noastre, zise pe atunci camane.

Totuși, indirect, cetatea dela Poenari e

Ruinele cetății dela Podul Dâmboviții: a treia vedere.

— Fot. Niculescu; col. Academiei Române —

siunea noastră să întreprindă săpături la Nemțisor ³⁵), n'a dat lucrarea la capăt și nici n'a apucat să publice, precum ne pro-

și ea, credem, de origină teutonă. Căci sistemul apărării teritoriilor posedate prin castele (castra) s'a răspândit repede. Astfel

găsim atari cetăți și în alte părți, — le găsim bunăoară, în sec. XIV, la Făgăraș, la Tălmaciu și la Tarnu Roș, ca să nu menționăm decât pe cele mai apropiate ³⁶⁾. Iată dar că și de astă parte, pe cealaltă trecătoare mai frecventată a Carpaților meridionali, au putut intra în țară cetățile de modă teutonă.

Și într'adevăr, înainte de întemeierea Principatului, se constată existența unei atari cetăți în regiunea Oltului de sus, la gara Lotralui, ridicată în acest loc, pe vârful unui munte, zice-se, de Comitele Conrad, căruia regele Bela IV al Ungariei îi dăruie la 1255, cum se știe, țara Loviștei, cuprinzând, de-a dreapta Oltului, ținutul de sub munte până în apa Lotralui ³⁷⁾. Această cetate, înălțată întru paza și apărarea noii posesii transalpine a numitului Comite, a trebuit să dăreze cel puțin cât a dat, fie chiar și numai nominal, cum crede d. Iorga ³⁸⁾, stăpânirea acestuia și a urmașilor săi în țara Loviștei — până la începutul sec. XIV.

Știri noi asupra ei nu mai avem până la 1455, când aflăm că regele Ladislau al Ungariei autoriză pe Sibieni a o restaura împotriva Turcilor ³⁹⁾. Așa dar la aceeași dată «castrum Lothorvár», cum îl numește scrisoarea regală, era dăruit, de sigur cu mult înainte. Și cum, firește, Sasii nu mai aveau nici o putere a-l reface, fiind sub stăpânirea Țării-Românești, rămase tot astfel și după aceea. Ruinele lui se mai vedeau încă pe la 1720. Căci iată ce scrie Friedrich von Springfels, care le-a văzut atunci, despre ele: «Larevârsarea sa [a Lotralui] în Olt, se văd pitulate, de-a stânga, pe vârful mantelului, rămășițele unei vechii castel, numit Domnișor (*sic*). După spusa locuitorilor a fost un castel de hoți» ⁴⁰⁾. Identificarea acestor ruine cu străvechiul Lothorvár al Comitelui Conrad se datorește lui Seyvert, editorul lui Springfels ⁴¹⁾.

Dar țara Loviștei, cum a arătat B. P. Hasdeu și a precizat în urmă d. D. Oncial ⁴²⁾, se întindea și de-a stânga Oltului, cuprinzând întreaga regiune ce până azi încă se numește plaiul Loviștei și în care, am spus la început, se găsesse ruinele cetății dela Poenari. Faptul acesta, că cetatea se află pe teritoriul stăpânit odinioară de Comitele Conrad și urmașii săi, precum și faptul că ea se găsește atestată ca existentă curând

(1350) după îndepărtarea acestei stăpâniri (1311), ne dăce la încheerea — pe care o emitem numai ipotetic — că originea ei trebuie pusă în legătură cu posesiunea ungurească a Loviștei: căci precum atunci s'a fost ridicat, de-a dreapta Oltului, cetatea Lotralui, asemenea, de-a stânga lui, s'a putut ridica cetatea Argeșului, pentru stăpânirea cesteilalte jumătăți din teritoriul donat Comitelui Conrad și urmașilor săi.

Prima mențiune, la care ne-am referit mai sus, a cetății argeșene e din 1350. Căci hotărât, acel «castrum Argias», pe care cronicile contimporane ⁴³⁾ și documentele posterioare ⁴⁴⁾ îl atestă ca existent pe vremea expediției lui Carol Robert în Țara-Românească e cetatea numită de ai noștri dela Poenari, după numele satului domnesc din vale — zis în vechime (fiind în cheia Argeșului) și Cheiani — ai cărui locuitori, moșneni liberi, făceau, probabil, servicial trebuitor la cetate, în schimbul folosinței moșiei domnești ⁴⁵⁾. — El nu poate fi reședința domnească a țării dela Cartea-de-Argeș, pentru două motive: întâiul, emis de Hasdeu, că aceasta n'a fost întărită niciodată ⁴⁶⁾, al doilea că vechile noastre documente, care fac totdeauna distincție între localitățile cu cetăți și cele fără cetăți, numindu-le pe cele dintâi: castrum, arx sau градъ, nu numesc niciodată Argeșul altfel de cât simplu: Argias sau Аргиау ⁴⁷⁾.

Se pare deci că, în deosebire de cetatea Lotralui, care a fost părăsită și dăruită, cetatea Argeșului, după ce ajunsese în posesiune românească, a fost menținută și îngrijită, servind ca loc de retragere al Domnilor în vremurile grele ale invaziunilor dușmane. Aci a fost urmărit, cu mare nenoroc pentru Unguri, Basarab-Vodă la 1350 și aci a fost lovit, credem, după vestita bătălie dela Rovine, Mircea-cel-Bătrân, la 1394 de Turcii rivalului său Vlad ⁴⁸⁾.

Domnul care a dat însă o nouă viață cetății dela Poenari, a fost Vlad-Vodă Țepeș, acel care azidit, după toate probabilitățile, și cetatea cea nouă a Dâmboviței de jos, dela București. Într'adevăr, în a doua jumătate a sec. XV, cetatea argeșană se vede a fi avut o deosebită importanță: un boer de frunte, cumnat de Domn, e comandant al ei—

vestital Gherghina Pârcălabul lui Vlad-Vodă Călugăral⁴⁹).

Pentru ca însă cetatea să fi avut o astfel de importanță, încât sfetnicul de frunte al domniei să fi fost chemat a porunci slujitorilor ei, neapărat ea trebuie să fi avut și un deosebit rol militar, câștigat de bună seamă prin reorganizare și renovare. Aceasta din urmă e dovedită, dealmintrelea, prin cercetările speciale asupra arhitectonice și tehnice sale constructive. Căci iată ce zice în această privință d. Arh.V. Stefanescu: «Un lucru e sigur — că clădirea despre care vorbim [cetatea dela Poenari] aparține stilului romano-ungăresc de prin veacul XV»⁵⁰).

Dar renovarea aceasta, căreia îi va fi urmat și reorganizarea cetății, n'a putut veni dela Vlad-Vodă Călugăral, nici dela precedesorii săi Basarab Mlad și Basarab Laiotă și nici dela înaintașul acestora Radul-cel-Frumos, cari n'au fost Domni a construi cetăți. Singurul care a putut face această operă e Vlad-Vodă Țepeș, ca unul ce, războindu-se împotriva Turcilor, avea nevoie, pe lângă locuri de apărare în părțile de jos ale țării, la șes, de alte locuri de retragere, în părțile de sus ale țării, la munte. Acesta e fondul istoric al tradiției din cronica țării, care atribuie zidirea cetății dela Poenari lui Vlad-Țepeș, — fond pe care, prin asociere de elemente ușor de explicat, s'a brodat apoi întreaga poveste reproducă la începutul acestui articol, cu boerii vinovați dela Târgoviște, cari spre grea osândă au fost puși să lucreze la cetate până s'au spart toate hainele de pre ei, de au rămas toți despuiați, în peile goale...

Gherghina păstrează pârcălabia Poenarilor în tot timpul domniei lui Radul-cel-Mare. La 1507 el figurează încă în tratatul încheiat de acest Domn cu Ungaria în fruntea sfatului domnesc ca «Gyrgina castellanus castris Poynar»⁵¹). După moartea lui Radu, se pare că noul Domn Mihnea, ca să-și asigure întreaga stăpânire a țării, trebuie să întreprindă o expediție de supunere a cetății, poate chiar din mâinile lui Gherghina, anchial decedatului Domn. Căci numai ca rezultat a unei astfel de expediții se poate înțelege înștiințarea ce el face Brașovenilor în scrisoarea sa dela 5 Iunie

1508 din Argeș: «ex voluntate Dei boyaronamque, huius regni nostri gubernacula suscepimus, omnesque boyarones nobiscum sunt, et omnia castra manibus nostri sunt»⁵²). Lai Gherghina îi urmează în demnitate, sub Mihnea-cel-Rău și Vlăduț-Vodă, Dancial Pârcălabul, care se constată ca atare într'un hrisov dela acest din urmă Domn din 27 Mai 1510: (Данчола прѣзѣлааб Поенарѣамъ)⁵³). — E, desigur, acel pârcălab dela Poenari (castellanus de Poynar) cu ale cărui «represalii» amenința Mihnea-Vodă, într'o scrisoare din 18 Ianuarie 1509 pe Brașoveni, în caz când un concetățean al lor n'ar plăti o datorie, contractată dela un tarc numit Mehmet, prin anchial său — medical sas Petra dela curtea domnească din București⁵⁴).

În epoca aceasta, zisă a Pretendenților domnești, cetatea dela Poenari ajunge loc de osândă pentru cei ce se făceau vinovați de trădare împotriva domniei. Astfel, un cunoscut document din 1502 (în traducere veche dela 1692) ne relatează că un Milea, fecior lui Voico al Tatului, fugind peste munți în Ardeal și ridicând alt Domn peste capul lui Vlad-Vodă Călugăral, au fost prins de acesta și trimis «de să-l arance în cetatea Poenarilor» — osândă din care îl răscumpără tatăl său, închinând o moșie mănăstirii Nucet, ctitorie a lui Gherghina Pârcălabul. Dar Voico al Tatului, tată al Milii, zice citatul document, «au mers înaintea dregătorului domniei mele... de au dat și au închinat [mănăstirii Nucet] ce e mai sus zis satul jumătate din Topoloveni, ca să-i scoată capul fia-său Milii dela cumplită moarte, și i-au seos capul lui»⁵⁵).

După Mihnea-cel-Rău nu mai avem știri despre Poenari până în vremea lui Radul dela Afumați. Acesta, primind dela Ladovic II al Ungariei, la 1522, posesiunile ardelene Vințul și Varpăral, dădu, în schimb, Regelui cetatea dela Poenari⁵⁶), unde puțin mai apoi, la 1524, după expedițiile lui Ioan Zapolya, Voivodul Ardealului, în Țara-Românească, întru respingerea Turcilor lui Mehemed-Beg⁵⁷), găsim o garnizoană ungărească sub comanda lui Nic. Tomory. Evenimentele se cunosc din raportul comisarilor trimiși de Regele Ungariei la 1552 în Ardeal să cerceteze veniturile fiscale ale

țării, între cari și ale Vințului ⁵⁸⁾, și din scrisoarea lui Nic. Tomory, dată din Argeș la 1524, Septembrie 10 (Sabbato post festum Nativitatis Mariae) către Sibieni, ca să lase liberă trecerea neguțătorilor ce aduc provizii în cetatea dela Poenari — «ad castrum Poynar» ⁵⁹⁾.

După Tomory, care trecea castelan la Făgăraș, comanda garnizoanei ungurești dela Poenari se dădă anai sas — lui Petra Off, cam se vede dintr'o scrisoare a nefericitului Rege Ludovic II adresată la 1526 Bra-

chile condițiuni, nu mai avem nicio mărturie care să ne arate cum că garnizoana de odinioară s'ar fi întors la Poenari. Probabil că cetatea a rămas, de fapt, alor noștri, sub cari ea decăzu destul de repede. Căci Verancius, în scrierea sa citată mai înainte, spune, ca și despre cetatea Dâmboviții dela București, că nici nu merită a fi numită ⁶²⁾.

Ultimele știri despre cetatea dela Poenari le găsim în socotelile Brașovului, cari înseamnă la a. 1530, 1542 și 1543 sosiri în

Ruinele cetății dela Cetățenii-din-Vale, jud. Muscel.

— Fot. Niculescu: col. Academiei Române —

șovenilor și prin care se porancia acestora să dea noalui comandant nu mai puțin de 600 floreni, «ca să nu piardă cetatea» ⁶⁰⁾.

Cu moartea lui Radu dela Afumați pierzându-se stăpânirea domeniilor ardeleni, Ungurii trebuiră, desigur, să părăsească și ei cetatea dela Poenari, pe care o garnizonaseră până atunci în schimb pentru Vinț și Varpăr ⁶¹⁾. Iar când în 1539 Radul-Vodă Paisie redobândi aceste posesii, în ve-

acost oraș a unui oarecare Neagu «de Poynar» ⁶³⁾. Alte știri pe urma acestora nu mai cunoaștem. De bună seamă cetatea a fost dărâmată. Când — nu se poate preciza. Negreșit însă, ca și cetatea dela Dâmbovița, înainte de sfârșitul sec. XVI și, foarte probabil, cum spune tradiția populară locală, de către Turci, cari, după mărturia lui Walther, au dărâmat și cetatea dela Podul-Dâmboviții, neputând, de sigur, suferi ființarea mai de-

parte în Țara-Românească a acestor două vechi fortărețe de munte, în cari Domnii noștri găsiră și puteau găsi oricând, la vremuri de nevoie, potrivite lăcașuri de retragere și apărare. Azi încă urmașii moșnenilor poienăreni din acele timpuri păstrează amintirea localui dimpotriiva cetății de unde tănările turcești au dărâmat bătrânele și paternicele ei ziduri. E așa numitul «Sahat al Turcilor» ⁶⁴⁾. O indicație cu privire la

Odată distrusă și căzută în ruină, cetatea dela Poenari, a cărei origine se pierdea în vremile de întâie organizare ale țării, intră în domeniul legendei: fu atribuită Negralui-Vodă, fondatorul prin excelență al tatarilor lucrărilor mari pe cari amintirea pământenilor, transmisă din neam în neam, le cobora până la 'nceputul țării ⁶⁶⁾. Astfel, pe când izvoarele literare ale sec. XVII, cronici și prelucrări istorice ⁶⁷⁾, numesc încă

Vederea cetății dela Poenari pe muntele din cheia Argeșului.

— Fot. V. G. Stefanescu. —

timpul când a fost distrusă cetatea s'ar putea căuta în faptul închinării către mănăstirea lezerul a satelor domnești aparținătoare Poenarilor (Cheiani și Căpățâneni), închinare făcută de către Alexandra-Vodă Mircea (1568—1577). Căci, evident, odată ce locuitorii din Poenarii nu mai avară a sluji cetatea, Domnul le-a putut lua folosința moșiei domnești, pe care o ținură până atunci ⁶⁵⁾ în schimbul acestui serviciu.

vechea cetate argeșeană tot dela Poenari, poporul a numit-o, precum o numește, din ce în ce mai puțin însă, și azi, cetatea Negralui-Vodă. Așa o înregistrează, rând pe rând, Bauer (cita de Negrali-Vodi) ⁶⁸⁾, Salzer (Tschetatie Niegralui-Vodi) ⁶⁹⁾ și Sestini (Tschetatie Niegralui-Vodi) ⁷⁰⁾.

Aci e local să arătăm că Salzer n'a putut să identifice cetatea argeșeană cu cetatea menționată de cronica țării la domnia lui

Ruinele cetății dela Poenari.

— Fotografie Niculescu —

Vlad-Vodă Țepeș. El a crezut că e vorba de două cetăți deosebite: cetatea Negralui-Vodă pe Argeș și cetatea Poenari, pe care istoricul german o caută și o așează în satul cu acelaș nume, pe Ialomița, jud. Dâmbovița, sat făcând parte din com. Tătărei și megieșindu-se cu alți Poenari (Apostoli) din jud. Prahova ¹¹⁾.

În timpul din urmă cetatea dela Poenari, prin influență literară, e cunoscută mai ales sub numele de cetatea lui Țepeș-Vodă, nume ce dispută și tinde să înlocuească pe acel popular de cetatea Negralui-Vodă. Caracteristică e explicarea ce se dă în această privință într'un răspuns la chestionarul arheologic al lui Odobescu din 1881, venit dela învățătorul școlii din Corbeni-Căpățâneni: «Această cetate s'a pomenit de oameni până acuma a se zice cetatea lui Negru-Vodă; iar noi, după cum cunoaștem din istoria patriei, zicem cetatea mării sale (sic!) Domnului Vlad Țepeș» ¹²⁾...

Cu privire la ruinele de azi ale cetății dela Poenari, dăm aci, de încheiere, după revista «Arhitectura», cea mai completă și tot odată cea mai competentă descriere ce s'a făcut până acum asupra lor de d. Arh. V. G. Stephanescu, descriere la care se referă și planul cetății mai jos reprodus:

«Din cecece a rămas azi se poate vedea oarecum planul [cetății], care e triunghiular, flancat la colțuri de turnuri, din cari unul enorm de mare, contra-fortat, servia ca donjon; lângă acesta se afla poarta cea mare, cu urme de pont-levis. Zidurile sunt de 2—3 metri grosime, făcute din cărămidă și piatră; pe ici și colo se mai văd urme de crenele, cari erau drepte, de piatră; unul singur se mai vede căzut în mijlocul turnului cel mare.

«Una din laturi e bine conservată (se vede în întregime), iar cealaltă e dărâmată complet. Turnurile sunt rotunde, iar camerele sunt pătrate. — Ferestrele sunt toate în

plin centru: cele de sus mari, largi, cele de jos înguste, sub chip de metereze.

«Cetatea era prevăzută cu pivnițe mari, azi astapate de dărămăturile zidurilor. În mijlocul ei se văd încă urmele unui puț (poate că era un fel de oubliette). Din cetate se putea eși și afară, printr'o galerie subterană, a cărei eșire se vede în poalele muntelui, la local numit «pivniți», unde se mai distinge o boltă largă de cărămidă, adâncă de vreo 3 metri, — restul fiind astapat.

«Cetatea este zidită din piatră până la vreo 5 m. înălțime, iar de aci în sus din cărămidă. Lucru explicabil: s'a întrebuintat piatră până la o înălțime unde ea se putea ridica, iar cărămida, fiind mai ușoară, s'a întrebuintat pentru părțile înalte. Crenele erau de piatră și, probabil, că camerele erau pardosite cu lespezi de piatră, de oarece se mai găsește în lăuntru cetății ¹³⁾».

Firește că aceste câteva date trebuie verificate și completate prin cercetări și săpături arheologice speciale ce vor trebui să se facă cândva și la Poenari. Căci socotim că a sosit timpul ca astfel de cercetări și săpături să se întreprindă și la noi, precum s'au întreprins de Austriaci bunăoară la Suceava, unde un arhitect german, serios și zelos, a scos la iveală vechea cetate domnească a Moldovei, publicând paralel meritoase serii istorice și arheologice asupra ei, — serii, cari, revăzute și completate, vor face obiectul unei monografii, ce se va tipări sub auspiciile Academiei Române ¹⁴⁾. Se impune dar ca cecece a făcut d. Romstorfer în Bucovina să se facă și la noi în țară de către cei chemați a iniția și conduce atari lucrări de interes științific și național. — Pentru informația prealabilă a acestora s'au întocmit precedentele schițe istorice, cari vor fi urmate, tot în acest Buletin, de altele asupra cetăților dunărene, ca a doua parte a cercetării ce ne-am propus a face despre «Vechile cetăți românești».

ALEX. LĂPĂDATU

P. S. În paginile premergătoare am publicat o fotografie din colecțiile Academiei Române, asupra căreia ne-a atras luarea aminte d. prof. O. Lugoșianu și care reprezintă o vedere a ruinelor cetății dela Cetățenii-din-Vale, jud. Muscel. Asupra originii și trecutului acestei cetăți, așezată tot pe apa Dâmboviții și numită tot a lui Negru-Vodă, nu putem da, deocamdată, nici o lămurire. Dacă totuși o menționăm aci, dând și o reproducere, e pentru că se poate ca cetatea Negralui-Vodă, lângă care

— după relația lui Walther — a ajuns și s'a așezat Mihai-Vodă, când, în urma luptei dela Călugăreni, s'a retras spre Rucăr, întru întâmpinarea lui Sigismund Báthory, ar putea fi această cetate, și nu cea dela Podul Dâmboviții. Argumentul: Crönica țării, enarând și ea retragerea lui Mihai, spune că el a ajuns și s'a așezat la sat la Stoenеști⁷⁵⁾. Ori această localitate e tocmai aci lângă Cetățenii-din-Vale, *la cetate* — deci lângă aceasta de-a doua cetate a Negrului-Vodă.

După cum se poate vedea și din reproducere, ruinele cetății dela Cetățenii-din-Vale sunt mai puțin importante, ca resturi, decât ruinele cetății dela Podul Dâmboviții. În lăuntrul lor există și azi o mică bisericuță, săpată în stâncă, care poartă numirea de Schitul Negrului-Vodă⁷⁶⁾. Iar în pământ la adâncime de 3 m. se găsesc urme de olărie în diferite forme. Asemenea s'au găsit acolo resturi de arme vechi, săgeți și săbii de fier⁷⁷⁾.

A. L.

Planul cetății dela Poenari.

— Schiță după Arh. V. G. Stephanescu —

- 1) A se vedea explicarea, mai jos, la p. 187.
- 2) Dicționarul geografic al jud. Argeș, București 1888, p. 32. — Chestionarul arheologic Odobescu din 1881 (mss. la Academia Română). — V. Gh. Stephanescu, în *Arhitectura*, a. I, No. 1, p. 42. — N. I. Apostolescu, *Cetățuile lui Negru-Vodă și a lui Țepeș*, București 1910, p. 16.
- 3) *Istoria Țării-Românești*, ed. Ioanid, București 1859, p. 3-4. — *Magazinul istoric pentru Dacia*, IV, p. 233-4.
- 4) G. O. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, Hermannstadt 1899, I, p. 23.
- 5) În privința cetății dela Bran, a se vedea conferința d-lui I. Clinciu, *Din trecutul Branului*, în revista *Asociațiunii Transilvania (Sibiului)*, a. XLI, No. 6.
- 6) Cf. I. Pașcariu, *Cetatea Neamțului dela Podul Dâmboviții*, în *Analele Academiei Române*, t. XXX, mem. ist.
- 7) Cf. R. Rosetti, *Ungurii și episcopiiile catolice din Moldova*, în *Anal. Acad. Române*, t. XXVII, mem. ist., p. 263.
- 8) Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I, p. 118, 122, 123.
- 9) *Idem*, *ibidem*, p. 90-1. — Cf. Rosetti, l. c.
- 10) Părerile sunt împărțite: dd. D. Onciul și R. Rosetti sunt pentru regiunea Bazăului; dd. N. Iorga și I. Pașcariu pentru regiunea Dâmboviții.
- 11) Cf. pentru cea mai nouă discuție asupra datei, E. Flincea, în *Convorbiri Literare*, XLIV, p. 1152 sq.
- 12) Apud Hasdeu, *Negru-Vodă*, p. CCXXVIII-IX. — Bălcescu a indentificat cel dintâi cetatea „Dâmbovița” a Păr-călabului Dragomir cu cetatea din fața Rucărului, zisă a

Negrului-Vodă. — Cf. *România sub Mihai-Vodă Viteazul*, ediție nouă, de A. Lăpădatu, București 1908, p. 98.

- 13) Apud N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliciei și Cetății Albe*, București 1899, p. 67.
- 14) I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Țara-ungurească*, București 1905, I, p. 5, 6, 37, 12, 17, 25, 26 și 34; N. Iorga, *Documente-Harmuzaki*, XV, p. 9, 13.
- 15) I. Bogdan, *Relațiile cu Brașovul*, I, p. 7 și 14.
- 16) I. Clinciu, *Din trecutul Branului*, l. c., p. 399.
- 17) N. Iorga, *Documente-Harmuzaki*, XV, p. 11.
- 18) I. Bogdan, *Relațiile cu Brașovul*, I, p. 321-3.
- 19) I. Bogdan, *Cronici inedite atințătoare la istoria Românilor*, București 1895, p. 39.
- 20) Gr. Tocilescu, în revista *Tinerimea Română*, a. I (serie nouă: 1898), No. 1, p. 6-10.
- 21) N. Iorga, *Istoria armatei românești*, *Vălenii-de-Munte* 1910, I, p. 13.
- 22) *Buletinul Com. Monum. Istorice*, a. I (1898), No. 1, p. 10.
- 23) N. Iorga, *Istoria armatei românești*, I, p. 14.
- 24) I. Bogdan, *Relațiile cu Brașovul*, I, 64, 70, 73.
- 25) *Auriquestores* = lucrători pentru pavat dramuri, pentru săpat șanțuri de cetăți, pentru făcut punți de piatră etc.
- 26) *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, II (Kronstadt 1889), p. 646, 650.
- 27) Papiu, *Tesaara pentru monumente istorice*, II, p. 178.
- 27*) C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, București 1910 (ed. Academiei Române), p. 48, 52.

- 28) Cf. I. Pușcariu, op. cit., I, c. — O comunicație verbală a răposatului Prof. Gr. G. Tocilescu.
- 29) N. I. Apostolescu, op. cit., p. 11.
- 30) Iorga, Documente-Harmuzaki, XI, p. 191.
- 31) Papiu, Tesaura pentru monumente istorice, I, p. 51.
- 32) Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien 1781, I, p. 352 și partea istorică, inedită, mss. la Academia Română, v. I, f. 556.
- 33) T. XXX, mem. ist., p. 113.
- 34) La Administrația Casei Bisericii.
- 35) Cf. Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, I, p. 53.
- 36) Pentru cetatea de la Breaza (lângă Făgăraș), zisă a lui Negru-Vodă, cf. I. Pușcariu în Tesaura pentru monumente, ed. Papiu, I, 80 și Șt. Greceanu, Eraldica română, București 1900, p. XII, cu planșe.
- 37) Hasdeu, Negru-Vodă (Etymologicum magnum Romaniae IV), București 1898, p. 90 sq. și D. Onciul, Titlul lui Mircea-vel-Bătrân, în Convorbiri Literare, XXXVI, p. 728 sq.
- 38) N. Iorga, Istoria armatei românești, I, p. 25.
- 39) Schaller, Umriss zur Geschichte von Siebenbürgen, 5-tes Heft, Hermannstadt, p. 38. — Cf. Hasdeu, Negru-Vodă (Etymologicum magnum IV), p. XCIII.
- 40) Ungarisches Magazin, Pressburg 1783, III, p. 183. și n.
- 41) Ibidem.
- 42) D. Onciul, studiu citat, în Convorbiri Literare, I, c.
- 43) Chronicon pictum, ed. Florianus, II, 242 sq. Celalalte, la Onciul, Originele Principatelor, București 1899, p. 178.
- 44) Harmuzaki, Documente, I, 1, p. 646 și Katona, Historia critica, t. VIII, p. 642.
- 45) Andrei Rădulescu, Din trecutul moșnenilor Arefeni, în Convorbiri Literare, XLIV, p. 685.
- 46) Negru-Vodă, (Etymologicum magnum IV), p. CXC.
- 47) Bogdan, Relațiile cu Brașovul, la name: — Iorga, Documente-Harmuzaki, XV, la name și alte colecții de documente.
- 48) Onciul, Din istoria României, București, 1909, p. 37.
- 49) I. Bogdan, Relațiile cu Brașovul, I, p. 273 n.
- 50) Revista Arhitectura, a. I, p. 42.
- 51) Bogdan, Relațiile cu Brașovul, I, p. 354 și alte ediții.
- 52) Iorga, Documente-Harmuzaki, XV, p. 183.
- 53) Orig. Academia Română: doc. 3/XXXIX.
- 54) Iorga, Documente-Harmuzaki, XV, p. 190.
- 55) A. Lăpădatu, Vlad-Vodă Călugăru, București 1903, p. 60.
- 56) A. Lăpădatu, Din posesianile Domnilor noștri în Ardeal, în Buletinul Com. Mon. Istorice, a II, No. 1.
- 57) N. Iorga, Indreptări și întregiri, în Analele Academiei Române, t. XXVII, mem. ist., p. 129.
- 58) Harmuzaki, Documente, II, 4, p. 721. Analizat mai întâi de d. N. Iorga, în Sate și Preoți din Ardeal, București 1902, p. 142.
- 59) N. Iorga, Documente-Harmuzaki, XV, sub ann , și Studii și Documente, III, p. XLVII.
- 60) N. Iorga, Indreptări și întregiri, I, c., p. 150.
- 61) A. Lăpădatu, Bu. Com. Mon. Istorice, II, p. 41.
- 62) Tesaura pentru monumente istorice, II, 178.
- 63) Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, III, p. 188, 242, și II, p. 227.
- 64) G. Stefanescu, în Arhitectură, I, c. — Chestionarul arheologic Odobescu (mss. Acad. Română).
- 65) Andrei Rădulescu, în Convorbiri Literare, I, c.
- 66) D. Onciul, Originele Principatelor Române, București, 1899, p. 52.
- 67) Cronica anonimă a țării; Cronica atribuită lui Constantin Căpitanul; Istoria cantacuzinească tipărită de frații Turnuși; Sulzer: Fotino etc.
- 68) Mémoires sur la Valachie, Francfort 1778, p. 180.
- 69) Geschichte des transalpinischen Daciens, I, 537.
- 70) Viaggio curioso-scientifico-antiquario, Florența, Tondini, 1815 p. 29.
- 71) Sulzer, op. cit., I, 322—3. — Cf. Marele dicționar geografic al României, la name.
- 72) Chestionarul arheologic Odobescu (mss. la Academia Română).
- 73) Revista Arhitectura, I, p. 42—3.
- 74) Analele Academiei Române, t. XXXII, desbateri, p. 170.
- 75) Cronica țării, ed. Ioanid, p. 52. — Magazinul istoric pentru Dacia, IV, p. 285.
- 76) Vederi ale acestei biserici în stâncă se găsesc în Albumul fotografic al lui Antonia.
- 77) Cf. Marele dicționar geografic al României, la name.